

**prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni
urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs***

Uloga patriotskih organizacija u Republici Srpskoj

Patriotske organizacije u Republici Srpskoj predstavljaju jedan od temeljnih stubova civilnog društva, čije je djelovanje duboko ukorijenjeno u istorijskom pamćenju i kolektivnom identitetu srpskog naroda na ovim prostorima. Njihova uloga nije tek simbolička — ona je praktična, svakodnevna i neophodna za očuvanje kontinuiteta između prošlih naraštaja koji su gradili i branili ovu zemlju, i budućih generacija kojima se ta ista zemlja ostavlja u nasljeđe. U vremenima kada se identitetska pitanja sve češće instrumentalizuju u geopolitičke svrhe, takve organizacije funkcionišu kao prirodni imunološki sistem zajednice. Jedna od najvažnijih funkcija patriotskih organizacija jeste čuvanje istorijskog sjećanja, posebno sjećanja na žrtve i stradanje srpskog naroda tokom XX vijeka. Kroz komemoracije, javne skupove, izdavačku djelatnost i edukativne programe, ove organizacije osiguravaju da istorija ne postane predmet revizionističkih narativa koji bi, u odsustvu organizovanog odgovora, mogli neprimjetno ući u javni diskurs. Sjećanje na stradanje nije kultivacija mržnje — ono je, naprotiv, pretpostavka istinskog pomirenja, jer pomirenje bez istine ostaje lažan mir. Patriotske organizacije igraju i nezamjenjivu ulogu u jačanju društvene kohezije unutar same Republike Srpske. Zajednički rituali, obilježavanja praznika, organizovanje kulturnih manifestacija i sportskih takmičenja — sve to gradi horizontalne veze između građana koji inače žive u fragmentiranoj, urbanizovanoj i sve individualizovanijoj svakodnevici. U tom smislu, patriotizam koji ove organizacije promovišu nije isključiv ni agresivan, već integrativni: on poziva na zajedništvo i uzajamnu odgovornost. Posebno je značajno angažovanje patriotskih organizacija u radu s mladima. Kroz omladinske sekcije, ljetne kampove, volonterske akcije i takmičenja iz poznavanja istorije i kulture, mladi ljudi dobijaju prilike da svoju energiju i entuzijazam usmjere prema konstruktivnim i smislenim ciljevima. Alternativa koja se nameće — potpuna apolitičnost, konzumerizam i kulturna praznina — ne ostavlja trag ni u karakteru pojedinca ni u tkivu zajednice. Organizovani patriotizam, naprotiv, gradi karakter, disciplinu i osjećaj svrhe. U sferi

socijalne zaštite, mnoge patriotske organizacije — posebno one koje okupljaju ratne veterane i porodice poginulih boraca — obavljaju posao koji bi inače ostao neobavljen ili nedovoljno obavljen od strane institucija. Pomoć invalidima, podrška porodicama palih boraca, organizovanje humanitarnih akcija i posredovanje između građana i državnih organa — sve su to aktivnosti kojima se popunjavaju rupe u sistemu i kojima se pokazuje da patriotizam nije puka retorika, nego svakodnevna solidarnost pretočena u konkretno djelo. Patriotske organizacije djeluju i kao korektiv prema vlastima, bez obzira na to koja stranka bila na vlasti. Budući da su ukorijenjene u autentičnim vrijednostima zajednice, a ne u stranačkim interesima, one imaju legitimitet da kritikuju i upozoravaju kada politički kurs skrene od onog što narod smatra bitnim i opravdanim. Taj vid angažmana — koji istovremeno podržava institucije i bdi nad njima — dragocjen je u svakom demokratskom društvu, a posebno u društvima koja su još uvijek u procesu konsolidacije. Kulturna dimenzija rada ovih organizacija zaslužuje posebnu pažnju. Njegovanje narodnog stvaralaštva, tradicije, jezika, pravoslavne duhovnosti i etičkih normi koje su generacijama oblikovale karakter srpskog naroda nije konzervativizam u negativnom smislu — to je svjesna briga za civilizacijski kapital koji se može lako izgubiti, ali se ne može lako obnoviti. U globalnom kulturnom ambijentu koji sve nivoe i sve razlike svodi na zajednički denominator masovne kulture, lokalna, posebna, autentična kultura postaje ne samo dragocjena nego i odbrambena linija dostojanstva jednog naroda. Na spoljnopolitičkom planu, patriotske organizacije doprinose jačanju veza dijaspore s matičnim narodom, održavanju mreže solidarnosti i razmjene s organizacijama Srba u Srbiji, Crnoj Gori i širom svijeta. Ta umrežena dimenzija patriotskog angažmana povećava otpornost čitave zajednice na spoljne pritiske i daje joj glas u prostorima gdje ga državne institucije — zbog diplomatskih ograničenja — ne mogu uvijek slobodno podići. Organizovana zajednica govori tamo gdje diplomatija ćuti. Na kraju, afirmativna uloga patriotskih organizacija u Republici Srpskoj ne može se posmatrati izolovano od geopolitičkih realnosti u kojima ova mala zemlja egzistira. U okruženju gdje su pritisci na njen status, na njen identitet i na njenu autonomiju trajni i višesmjerni, patriotske organizacije funkcionišu kao civilni štit — ne militaristički, ne šovinistički, nego svjesno odbrambeni u kulturnom, istorijskom i duhovnom smislu. One podsjećaju da opstanak jednog naroda nije samo pitanje politike i ekonomije, nego i volje da se bude ono što jesi — i da se to preda onima koji dolaze poslije nas. Uzmimo primjer same riječi patriota. U autentičnom smislu, patriota je onaj koji voli svoju otadžbinu i koji je spreman žrtvovati se za njeno dobro — koji plaća poreze, koji služi vojsku, koji se angažuje u zajednici, koji kritikuje vlast kada ona griješi jer želi da otadžbina bude

bolja. Međutim, u podmuklo preoblikovanom rječniku demagogije, patriota postaje sinonim za onoga koji bezuslovno podržava vlast. Kritika vlasti postaje nepatriotska. Novinari koji istražuju korupciju proglašavaju se izdajnicima. patriotizam je prirodna i vrijedna emocija koja može biti snažna pokretačka sila za dobro. Ali upravo zbog te snage lako postaje instrument u rukama onih koji ga žele instrumentalizovati. Odgovoran građanin prepoznaje ovu dinamiku i odbija da prihvati tuđe definicije onoga što znači voljeti otadžbinu — insistira na pravu da sam definiše svoju ljubav prema otadžbini i da tu ljubav izrazi i kroz kritiku onoga što nije dobro. Ogorčenost zbog podmukle upotrebe patriotskog rječnika nije poziv na ukidanje patriotizma. Naprotiv — ona je poziv na autentični patriotizam koji ne pristaje na to da bude ukraden i instrumentalizovan. Pravi patriota ne prihvata da mu demagog govori koliko voli otadžbinu i ko je bolji patriota od koga. Pravi patriota insistira na vlastitom pravu da definiše šta otadžbina znači — i šta je njeno dobro. Zaključna poruka ovog pogleda i osvrtu mogla bi se izraziti jednostavno: kada god čujete da vlast govori u ime naroda, nacije ili otadžbine — pitajte: u ime kojih konkretnih interesa? Ko ima korist od ove politike? Ko snosi njene troškove? Ko je isključen iz definicije naroda na koji se poziva? Ova pitanja nisu nepatriotska — ona su patriotska u pravom smislu te riječi. Treba se suprotstavljati jeziku koji izjednačava poslušnost sa patriotizmom i isto tako treba se suprotstavljati strahu kao najprimitivnijim političkim instrumentom. **Postoji jedna semantička zamka koja je posebno perfidna u autoritarnim narativima: izjednačavanje poslušnosti s patriotizmom, a neslaganja s izdajom.** Nezavisno mišljenje i javno izražavanje neslaganja nisu antipod patriotizma — oni su njegov najautentičniji izraz. Otadžbina kojoj se želi dobro jeste otadžbina čiji se problemi jasno prepoznaju i glasno imenuju. Ljubav prema otadžbini koja ne uključuje kritiku njenih mana nije ljubav — to je idealizacija koja u praksi postaje zaštita privilegovanih od odgovornosti. Pravi patriota želi bolje za svoju zajednicu; a željeti bolje znači biti svjestan onoga što nije dobro. U konačnici, opirati se jeziku koji izjednačava poslušnost s patriotizmom znači insistirati na distinkciji između lojalnosti prema vrijednostima i lojalnosti prema vlasti. Vrijednosti — sloboda, pravda, dostojanstvo, jednakost pred zakonom — trajne su i prevazilaze svaku konkretnu vladu. Vlast je prolazna i može se mijenjati demokratskim putem. Izjednačavati ih znači pretvoriti demokratiju u kult ličnosti ili stranke, a to je već korak prema tiraniji. Nezavisno mišljenje i javno izražavanje neslaganja nisu antipod patriotizma — oni su njegov najautentičniji izraz. Otadžbina kojoj se želi dobro jeste otadžbina čiji se problemi jasno prepoznaju i glasno imenuju. Ljubav prema otadžbini koja ne uključuje kritiku njenih mana nije ljubav — to je idealizacija koja u praksi postaje zaštita privilegovanih od odgovornosti. Pravi patriota želi bolje za svoju zajednicu; a željeti bolje znači biti svjestan onoga što nije dobro. U konačnici, opirati se jeziku koji izjednačava poslušnost s patriotizmom znači insistirati na distinkciji između lojalnosti prema

vrijednostima i lojalnosti prema vlasti. Vrijednosti — sloboda, pravda, dostojanstvo, jednakost pred zakonom — trajne su i prevazilaze svaku konkretnu vladu. Vlast je prolazna i može se mijenjati demokratskim putem. Izjednačavati ih znači pretvoriti demokratiju u kult ličnosti ili stranke, a to je već korak prema tiraniji. Istorija slobode jeste, nepobitno, istorija žrtvovanja životu u istini kao temeljnoj formi otpora totalitarizmu. Poremećeno vrijeme zahtijeva poremećen — to jest, nekonvencionalan, odvažan, kreativan — odgovor. Ono ne dozvoljava luksuz normalne, rutinske politike. Zahtijeva da institucije i pojedinci koji u njima djeluju budu svjesniji vlastite uloge, da mediji budu pažljiviji i odgovorniji, da intelektualci budu spremniji govoriti jasno i javno, da građani budu angažovaniji i informisaniji. Ono zahtijeva, jednom riječju, da svi mi koji živimo u demokratskim društvima preuzmemo odgovornost koja nam pripada — kao što Hamlet, na kraju, preuzima svoju. „Hajde, idemo zajedno.“ Ova Hamletova pozivnica jeste i politički imperativ. Šta se može učiniti? Teorijsko razumijevanje trijade manipulacija–populizam–autokratija mora imati praktičnu dimenziju. Na individualnom nivou: razvijati medijsku pismenost, provjeravati informacije, podržavati kvalitetno novinarstvo. Na institucijskom nivou: jačati nezavisnost pravosuđa, slobodu medija, integritet izbornih procesa i kapacitete civilnog društva. Na kolektivnom nivou: graditi koalicije demokratskih snaga koje prevazilaze partijske i ideološke linije — jer je odbrana demokratije, kao minimalni konsenzus, prethodni uslov za sve ostale političke rasprave. Istakli smo, prije svega, da istorija podučava. Ne pruža nam gotove recepte za sadašnjost, ali nam daje mape opasnosti i putokaze prema slobodi. Naučili smo da je demokratija krhka — da zahtijeva aktivno angažovanje, da se ne čuva sama od sebe, da njenim institucijama treba podrška konkretnih, odgovornih, principijelnih ljudi. Naučili smo i da tiranija dolazi podmuklo — kroz pokoravanje koje niko nije tražio, kroz rječnik koji postepeno iskrivljuje smisao ključnih pojmova, kroz strah koji postaje politički instrument, kroz mit koji zamjenjuje istorijsku analizu. Naučili smo o Platonu i Aristotelu — antičkim misliocima koji su prepoznali prijetnju demagogije i razvili teorijsku osnovu za razumijevanje veze između slobode govora, nejednakosti i tiranije. Naučili smo o Wendell Phillipsu i vječnoj budnosti — o tome da sloboda nije roba, nego svakodnevni napor. Naučili smo o Hamletu — o tome da je svjesnost poremećenog vremena prvi korak prema odgovornom djelovanju. Naučili smo o manipulaciji, populizmu i autokratiji kao trijadi koja opisuje savremenu demokratsku regresiju. Naučili smo o razlici između patriotizma i nacionalizma — i o tome zašto je autentičan patriotizam nespojiv s bezuslovnom poslušnošću vlasti. Naučili smo o preuranjenom pokoravanju i o tome kako se tiranija gradi iz sitnih, banalnih kapitulacija, a ne samo iz dramatičnih političkih preokreta. Ali sve ovo naučeno znanje vrijedi samo ako preraste u djelovanje. Znanje bez djelovanja je kontemplacijska privilegija koju sebi ne mogu priuštiti oni čija je sloboda ugrožena. A sloboda je — kao što smo vidjeli — uvijek

potencijalno ugrožena. Nikada nije toliko sigurna da možemo prestati biti budni. Šta to znači konkretno? Znači: svaki dan čitati, propitivati, informisati se. Znači glasati — na svim nivoima, od lokalnih do nacionalnih izbora. Znači biti aktivan u organizacijama koje rade za vrijednosti koje smatramo važnim. Znači govoriti jasno i javno kada vidimo nepravdu ili manipulaciju. Znači podržavati novinare i organizacije koji drže vlast odgovornom. Znači odbijati da se uplašimo retorike koja poziva na odricanje slobode u ime sigurnosti ili prosperiteta. Hamlet na kraju kaže: „Hajde, idemo zajedno.“ Ne: idi sam i bori se sam. Nego: idemo zajedno. Sloboda je kolektivni projekt. Nije privatno vlasništvo ni elita ni herojskih individua — ona je zajedničko dobro koje se gradi i čuva zajednički: u solidarnosti, u organizovanom kolektivnom djelovanju, u kulturi koja nagrađuje integritet i kažnjava korupciju. Ako niko od nas nije spreman umrijeti za slobodu, umrijećemo u tiraniji. Ali ako smo svi mi — svako u mjeri svojih mogućnosti, svako u sferi svog utjecaja — voljni platiti neku cijenu za slobodu: cijenu neugodnosti, cijenu nepopularnosti, cijenu hrabrosti u malim svakodnevnim odlukama — tada sloboda ima šansu. Nije zagarantovana. Nikada nije bila. Ali ima šansu. Vječna budnost je cijena slobode. Ova Wendell Phillipsova rečenica, izrečena prije gotovo dva vijeka, ostaje najtačnijim opisom demokratske odgovornosti koji nam istorija pruža. Skupljajmo mrvu slobode svaki dan. Jer ako je ne skupljamo — istrunut će.